

The Legal nature of Digital Currencies and Legal Challenges in Iran

Narjes Khatoon Mohebpour¹, Mehdi Zare^{2*}, Mohammad Ramezani³, Babak Khosravinia⁴

1. PhD Student of Private Law, Department of Law, Larestan Branch, Islamic Azad University, Larestan, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Law, Larestan Branch, Islamic Azad University, Larestan, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Law, Larestan Branch, Islamic Azad University, Larestan, Iran.
4. Assistant Professor of Law Department, Larestan Branch, Islamic Azad University, Larestan, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 65-80

Article history:

Received: 18 Mar 2024

Edition: 23 Apr 2024

Accepted: 25 Jan 2024

Published online: 22 Jan 2025

Keywords:

Digital Currencies, Property, Legal Challenges, Nature of Digital Currencies, Legitimacy of Digital Currencies.

Corresponding Author:

Mehdi Zare

Address:

Iran, Larestan, Islamic Azad University, Larestan Branch, Department of Law.

Orchid Code:

0000-0002-2106-7752

Tel:

071 5225 1002

Email:

mehdizare57@yahoo.com

ABSTRACT

Background and Aims: Digital currencies are a type of unregulated cryptocurrencies that are usually monitored by their developers and accepted and used by members of a specific virtual community, which is widely used all over the world and in Iran. It is expansion. The purpose of this article is to investigate the legal nature of digital currencies and its legislative challenges in Iran.

Materials and Methods: This article is descriptive and analytical. The materials and data are also qualitative and data collection has been used.

Ethical Considerations: In this article, the originality of the texts, honesty and trustworthiness are respected.

Findings: The findings indicate that the digital currency is identical. The ability to refer to everyone, the right to sue by the owner, ownership and benefit, and the ability to buy and sell are among the most important reasons for digital currencies. Cryptocurrency is a kind of virtual money and as a rule, the monetary and financial structure of the country should regulate and supervise in this field.

Conclusion: Legislation in the field of digital currencies in Iran is facing challenges. These challenges include: creation of digital currency and consequent inflation problems, lack of support for digital currencies, price fluctuations of digital currencies, expansion of underground activities (shadow economy) with the potential of digital currencies.

Cite this article as:

Mohebpour, N-KH; Zare, M; Ramezani, M; Khosravinia, B. *The Legal nature of Digital Currencies and Legal Challenges in Iran*. Economic Jurisprudence Studies. 2025.

فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره هفتم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۴

ماهیت حقوقی ارزشهای دیجیتال و چالشهای تقنین در ایران

نرجس خاتون محبی پور^۱، مهدی زارع^{۲*}، محمدرمضانی^۳، بابک خسروی نیا^۴

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، گروه حقوق، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران.

۲. استادیار گروه حقوق، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران.

۳. استادیار گروه حقوق، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران.

۴. استادیار گروه حقوق، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: ارزشهای دیجیتال نوعی از رمز ارزهای مقررات گذاری نشده است که به صورت معمول توسط توسعه دهندگان آن پایش می گردد و توسط اعضای یک جامعه مجازی خاص پذیرفته شده و مورد استفاده قرار می گیرد که در سراسر جهان و نیز در ایران به شدت کاربرد آن در حال گسترش است. هدف مقاله حاضر بررسی ماهیت حقوقی ارزشهای دیجیتال و چالشهای تقنینی آن در ایران است.

مواد و روش ها: مقاله حاضر توصیفی تحلیلی است. مواد و داده ها نیز کیفی است و از فیش برداری در گردآوری مطالب و داده ها استفاده شده است.

ملاحظات اخلاقی: در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت داری رعایت شده است.

یافته ها: یافته ها بر این امر دلالت دارد که ارز دیجیتال عین است. قابلیت استناد در برابر همه، حق تعقیب توسط مالک، مالیت و منفعت داشتن و قابلیت خرید و فروش از مهمترین دلایل تلقی ارزشهای دیجیتال به عنوان عین است. رمز ارز نوعی پول مجازی است و قاعدتاً باید ساختار پولی و مالی کشور در این زمینه اقدام به مقررات گذاری و نظارت نماید.

نتیجه: تقنین در زمینه ارزشهای دیجیتال در ایران با چالشهایی روبه روست. این چالشها عبارتند از: خلق ارز دیجیتال و به تبع آن مشکلات تورمی، بدون پشتوانه بودن ارزشهای دیجیتال، نوسانات قیمتی ارزشهای دیجیتال، گسترش فعالیت های زیرزمینی (اقتصاد سایه) با پتانسیل ارزشهای دیجیتال..

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۶۵-۸۰

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۸

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۰۲/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۰۵

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۴/۰۱

واژگان کلیدی:

ارزشهای دیجیتال، مال بودن، چالشهای تقنینی، ماهیت ارزشهای دیجیتال، مشروعیت ارزشهای دیجیتال.

نویسنده مسئول:

مهدی زارع

آدرس پستی:

ایران، لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد لارستان، گروه حقوق.

تلفن:

071 5225 1002

کد ارکید:

0000-0002-2106-7752

پست الکترونیک:

mehdzare57@yahoo.com

۱. مقدمه

پیشرفت‌های بشری در کنار ایجاد آسودگی، آستن خطرات هستند. در جهانی که شاهد پیچیدگی روزافزون فناوری اطلاعات و ابزارهای دیجیتال هستیم، بدون تردید در کنار مزیت‌های بی‌شماری که ایجاد شده، بسترهایی نیز برای ایراد آسیب به افراد، نقض قوانین و ارتکاب جرم فراهم شده است. فناوری‌های نوین به‌طور روزافزون به‌عنوان ابزار کسب منافع اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرند. در این خصوص باید به سرعت، ارزانی، بالا بودن کیفیت، نزدیکی و در دسترس بودن و شفافیت و تنوع خدماتی که در فضای سایبر ارائه می‌شود، توجه کرد (حیدری و دیگران، ۱۳۹۷، ۴۵). یکی از مباحث نوین در عرصه توسعه فناوری اطلاعات و ابزارهای دیجیتال، ارزش‌های دیجیتال است. در کشورهای مختلف تلاش شده به نحوی مسائل حقوقی مرتبط با ارزش‌های دیجیتال را رفع نمایند. به عنوان در آلمان زمینه ارزش‌ها را به‌عنوان واحد محاسبه مورد شناسایی قرار داده‌اند و استخراج آن‌ها را خلق پول محسوب می‌کنند و سود حاصل از ارز مجازی شامل مالیات بر سرمایه می‌شود (کاتبرتسون، ۲۰۱۹، ۷۵). در حقوق ایران اما هنوز ماهیت حقوقی این نوع ارزش‌ها با ابهام مواجه است. در خصوص ارز دیجیتال پژوهش‌های متعددی انجام شده است: حسام خزایی در مقاله‌ای، مجازات پول‌شویی مدرن و ارز دیجیتال در حقوق کیفری ایران را بررسی کرده است. مطابق نتایج مقاله مذکور، هرچند در ایران، مستندات حقوقی صریح و محکمی برای جرم‌انگاری پولشویی وجود ندارد و اصل ۴۹ قانون اساسی و مقررات پراکنده دیگر هیچ کدام به طور دقیق با پولشویی به معنای خاص مطابقت ندارد، اما در عین حال با

توجه به مبانی و آموزه‌های دین مبین اسلام نظیر منع و تحریم «اَکْل مال به باطل» و سیره پیشوایان بزرگ اسلام در این مورد و این‌که عملیات پولشویی که منجر به انتفاع از درآمدهای نامشروع می‌شود نیز از مصادیق بارز «اَکْل مال به باطل» است، از این‌رو عملیات پولشویی، عمل حرامی محسوب می‌گردد (خزایی، ۱۴۰۱). مجتبی فرهمند و محسن جلیلی پیرانی نیز در مقاله‌ای، به بررسی ارزش‌های دیجیتال و جرائم مالی آینده پرداخته‌اند. بر اساس نتایج مقاله مورد اشاره، مفاهیم و شرایط ارزش‌های دیجیتال نوعی سیستم پولی الکترونیک است که برای تایید تراکنش‌ها و تولید پول احتیاجی به بانک‌های مرکزی یا اشخاص ثالث مورد اطمینان ندارد. لیکن عمده جرایمی که امروزه کشور ما را درگیر خود کرده است و در آینده نیز با توجه به افزایش ارزش‌های دیجیتال جامعه را درگیر خود خواهد کرد جرایم کلاهبرداری‌ها و کیف پول‌های جعلی می‌باشند (فرهمند؛ جلیلی پیرانی، ۱۴۰۱). همچنین اعظم زارع در مقاله‌ای رژیم حقوقی رمز ارزش‌های دیجیتال را با نگاهی به حقوق ایران بررسی کرده است (زارع دار، ۱۴۰۱). عیوض‌لو و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل فقهی حقوقی مبادله ارزش‌های قابل استخراج در اقتصاد اسلامی» سعی کرده‌اند؛ اولاً با استفاده از روش‌های تاریخی، بنیادی و توصیفی ابعاد فنی، اقتصادی ارزش‌های مجازی تبیین نمایند، سپس بر اساس روش‌های معتبر فقهی اعم از فقه معاملات و فقه نظام مبتنی بر چارچوب اقتصاد اسلامی، حکم مبادله با ارزش‌های مجازی قابل استخراج (مانند بیت‌کوین) مورد تحلیل قرار دهند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که اولاً انواع ارزش‌های مجازی با یکدیگر تفاوت ماهوی و حکمی دارند و ثانیاً ارزش ارز

۵. بحث

۵-۱. ماهیت حقوقی ارزشهای دیجیتال

اولین پرسشی که در خصوص رویکرد تقنینی قانونگذار در مورد ارزشهای دیجیتال مطرح می‌شود، در مورد چیستی و ماهیت و نیز جایگاه آنها در حقوق اموال است. برای پی‌بردن به پاسخ پرسش مذکور، عین یا دین بودن، مثلی یا قیمی بودن، مکمل، موزون یا محدود بودن، مادی یا غیرمادی بودن منقول یا غیرمنقول بودن و مصرفی یا قابل‌بقا بودن ارزشهای دیجیتال از منظر حقوقی بررسی می‌شود.

۵-۱-۱. مال بودن ارزشهای دیجیتال

«مال کلمه‌ای عربی است و در لغت آنچه تملک پذیرد را گویند» (ابن‌منظور، ۱۴۱۴، ۱۱، ۶۳۶). «نخست به طلا و نقره مال می‌گفتند و سپس به هر چیز عینی ذخیره شدنی و تملک پذیر مال گفتند- اعراب شتر را مال می‌خواندند، زیرا دارایی را بر آن می‌نهادند» (تقی‌زاده و هاشمی، ۱۳۹۳، ۹۰). در فرهنگ فارسی معین، در تعریف مال آمده است «آنچه در ملک کسی باشد و آنچه ارزش مبادله داشته باشد، دارایی، خواسته و ...» (معین، ۱۳۹۰، ج ۴، ۱۵۶). در ترمینولوژی حقوق آمده است: «مال در اصل، از فعل ماضی میل است به معنی خواستن، در فارسی هم به مال، خواسته می‌گویند» (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۷، ج ۱، ۳۱۲۶). «برای تعریف مال باید از عرف کمک گرفت، چنانکه عرف به تعریف معنای مال را گسترانیده و اکنون منفعت و حقوق مبادله پذیر را نیز مال می‌داند و چیزی را که امکان تصرف در آن نباشد، مال نمی‌گویند» (تقی‌زاده؛ هاشمی، ۱۳۹۳، ۱۰). «اموال در لغت به معنای مالها، املاک و اسباب، کالا، ثروت و هر چیزی که در

مجازی قابل استخراج خلق شده (مانند بیت‌کوین)، بر فرض وجود مالیت عرفی، از حیث عقلایی و شرعی قابل تعیین نیست؛ ثالثاً با گذشت زمان، تمرکز در استخراج و در نتیجه تمرکز ثروت در این مکانیزم خواهد شد که مخالف عدالت توزیعی ثروت خواهد بود. (عیوض‌لو و همکاران، ۱۳۹۸). تمایز و نوآوری مقاله حاضر نسبت به پژوهش‌های انجام شده این است که در این مقاله ماهیت حقوقی ارزشهای دیجیتال و چالشهای تقنین آن در ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد. بر اساس آنچه گفته شد سوال مقاله بدین شکل قابل طرح است که ماهیت حقوقی ارزشهای دیجیتال چیست و چالشهای تقنین آن در ایران کدام است؟

۲. مواد و روش‌ها

مقاله حاضر توصیفی تحلیلی است. مواد و داده‌ها نیز کیفی است و از فیش برداری در گردآوری مطالب و داده‌ها استفاده شده است.

۳. ملاحظات اخلاقی

در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

یافته‌ها بر این امر دلالت دارد که ارزش دیجیتال عین است. قابلیت استناد در برابر همه، حق تعقیب توسط مالک، مالیت و منفعت داشتن و قابلیت خرید و فروش از مهمترین دلایل ارزشهای دیجیتال می‌توان به عین است. رمز ارز نوعی پول مجازی است و قاعداً باید ساختار پولی و مالی کشور در این زمینه اقدام به مقررات‌گذاری و نظارت نماید.

تملك كسى باشد يا در تصرف و يد كسى باشد گفته مى‌شود» (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۱، ۳۳۷۷).

«پس از بيان معنای مال از نظر لغوی باید گفته شود که به روشنی معلوم است که در علوم مختلف نیز اصطلاحاً برای هر لغت معنا و مفهومی در نظر گرفته شده یا به عبارت دیگر، برای هر لغت مفهومی قرارداد یا وضع شده است که شناخت آن مفهوم نیز بسیار اهمیت دارد. به طور کلی باید توجه داشت که مال دارای مفهومی نسبی است و بر حسب زمان و مکان مفهوم آن متغیر خواهد بود. چه بسا چیزی در یک زمان یا مکان معین و براساس یک فرهنگ خاص، مال به حساب آید، ولی در زمان و مکان یا فرهنگ دیگری آن را مال ندانند» (کاظمی؛ پیلوار، ۱۳۹۷، ۱۸۹). «در قانون مدنی تعریفی از مال ارائه نشده بلکه مصادیق آن ذکر شده است. فقها و حقوقدانان برای ارائه ملاک مال بودن یا نبودن اشیا تلاش کرده‌اند که در ذیل به بیان چند ملاک پرداخته می‌شود. از نظر حقوقی، به چیزی مال گفته می‌شود که دارای دو شرط اساسی باشد اول اینکه مفید باشد و نیازی را برآورد، خواه آن نیاز مادی باشد یا معنوی و دوم قابلیت اختصاص یافتن به شخص یا ملت معین را داشته باشد. عموماً در تعریف مال می‌گویند مال چیزی است که ارزش داد و ستد دارد و در برابر آن پول یا مال دیگری داده می‌شود و از نظر اقتصادی ارزش مبادله را داشته باشد» (امامی، ۱۳۸۷، ج ۱، ۸۵). «و در جای دیگری بیان می‌شود که در اصطلاح حقوقی هر چیزی که انسان می‌تواند از آن استفاده کند و قابل تملك هم باشد، مال است» (عدل، ۱۳۸۵، ۳۱).

با این اوصاف مال بودن ارزشهای دیجیتال با عمده ملاکهای مطرح شده سازگار و تطبیق پذیر است،

چرا که این داده‌ها در دید عرف و عقلا مالیت دارند و دارای ارزش اقتصادی هستند و معامله بر آنها صحیح است - پس اگر ارزشهای دیجیتال در واقع داده‌هایی رایانه‌ای تولید، فناوری یا بازپروری شده توسط اشخاص باشند، از آنجا که دارای منفعت عقلایی هستند مال محسوب می‌شوند و اگر این داده‌ها از چنان فراوانی برخوردار باشند که به سادگی در دسترس همگان قرار گیرند و کسی در ازای آنها پول پرداخت نکند، دیگر مالیت نخواهند داشت. پس با توجه به همه مبانی و شاخصه‌های موجود، مال بودن ارزشهای دیجیتال مسلم و محرز است، کما اینکه دید عرف و عقلا در این مفهوم تردید ندارد.

۵-۱-۲. عین یا دین بودن ارزشهای دیجیتال

«عین در اصطلاح حقوقی گاهی در برابر منفعت و گاهی نیز در برابر دین به کار می‌رود که در ذمه استقرار می‌یابد» (محمودی، ۱۳۹۱، ۱۶۲). اگر مراد از عین، مفهوم اول باشد، باید گفت ارزشهای دیجیتال چون از مال دیگری به دست نمی‌آیند و به عین دیگری وابسته نیستند، عین محسوب می‌شوند، نه منفعت. اگر منظور از عین، معنای دوم باشد، ارزشهای دیجیتال را باید داخل در زمره حقوق عینی دانست و گفت رابطه دارنده با ارزشهای دیجیتال مستقیم بوده و در این رابطه، به وجود شخص یا ذمه دیگری نیازی نیست. از طرفی، درست است ارزشهای دیجیتال ماهیت غیرمادی هستند، ولی ماهیت غیرمادی آنها در نوع رابطه‌ای که بین مالک و این ارزشها برقرار می‌شود، تأثیری ندارد. به تعبیر دیگر، عین مفهومی عام است که ممکن است موضوع آن مانند اتومبیل مادی باشد؛ یا مانند برق و اموال فکری غیر مادی باشد» (رضایی، ۱۳۹۷، ۲۴۰). «افزون بر دلایل مذکور، تحولات جدید سبب

۱۳۹۸، ۲۴۴). «با توجه به پول بودن ارزشهای مجازی، این اموال مثلی اند و اصولاً قابلیت استفاده به جای هم را دارند. شایان ذکر است که حقوق دانان شکل‌های سنتی پول مانند سکه و اسکناس را مال مثلی قلمداد کرده‌اند» (کاتوزیان، ۱۳۸۵، ۴۱). از نتایج مثلی بودن این ارزشها می‌توان به الزام به پرداخت مثل ارزشهای دیجیتال در مقام جبران خسارت، امکان استفاده از عقد قرض برای این اموال و امکان معامله به صورت معین، کلی و کلی در معین اشاره کرد، حال آنکه اموال قیمی را صرفاً می‌توان به صورت عین معین معامله کرد.

۵-۲. چالش‌های تقنینی ارزشهای دیجیتال در ایران

در این قسمت به بررسی چالش‌های تقنینی ارزشهای دیجیتال در ایران پرداخته می‌شود.

۵-۲-۱. نبود تعریف دقیق قانونی و عدم تعیین نهاد متولی توسط قانون‌گذار

«تعریف قانونی از ارز مجازی تعیین نهاد متولی - سیاست‌گذاری و تنظیم‌گری رمزینه ارزشها را به همراه خواهد داشت. نبود تعریف دقیق قانونی و عدم تعیین نهاد متولی توسط قانون‌گذار، امکان تفاسیر و تعاریف متعدد را فراهم خواهد کرد؛ بنابراین رمزینه ارزشها در حال حاضر فاقد یک تعریف قانونی یکسان هستند. در نتیجه در مراجع قضایی و مراکز اجرایی، با آرای متشتت و تصمیمات متناقض مواجه خواهیم شد. سازمان‌ها و نهادهای پولی و بانکی با توجه به اولویت‌ها و دیدگاه‌های خود، اقدام به تعریف ارز مجازی می‌کنند و بر همان اساس مقررات و دستورالعمل‌هایی صادر خواهند کرد. در نظر گرفتن ارز مجازی به‌عنوان پول یا نوعی از روش‌های نوین پرداخت و یا دارایی، هرکدام دارای آثار متفاوتی می‌باشد» (آدم، ۲۰۱۷، ۴۶).

شده فرانسه و کشورهای کامن لا مانند آمریکا، نظریه سنتی حقوق روم را که مالکیت را به اموال محسوس و مادی محدود می‌کرد، کنار بگذارند و صدق مالکیت بر اموال فکری را بپذیرند» (پیلوار، ۱۳۹۴، ۱۶-۱۴).

البته باید در نظر داشت که درست است رابطه بین شخص و ارزشهای دیجیتال رابطه‌ای عینی است، منظور این نیست که این نوع از ارزشها نمی‌توانند موضوع تعهد قرار گیرند و در مواردی نوع رابطه با آنها دینی تلقی شود. برای مثال، اگر شخصی در برابر مثلاً خرید یک دستگاه اتومبیل، متعهد شود تعداد دویست عدد بیت‌کوین تهیه و به فروشنده بپردازد، حق فروشنده بر تعهد خریدار تا زمان متعین نشدن بیت‌کوین‌ها و عدم تحویل آنها را باید نوعی حق دینی دانست. از نتایج عین بودن ارزشهای دیجیتال می‌توان به قابلیت استناد در برابر همه، حق تعقیب توسط مالک و امکان استفاده از نهاد اعراض برای اسقاط آنها اشاره کرد.

۵-۱-۳. مثلی یا قیمی بودن ارزشهای دیجیتال

«اموال به یک اعتبار به مثلی و قیمی تقسیم می‌شوند. مثلی، مالی است که از منظر عرف شبیه، نظیر و مانند آن نوع زیاد باشد و به لحاظ یکسان بودن از حیث قیمت، اوصاف و اعراض یا در صورت اختلاف، عدم توجه عرف به موارد تفاوت و یکسان پنداشتن آنها، بتوان در مقام وفای به عهد یا جبران خسارت، هریک را به جای دیگری به متعهدله یا زیان دیده تسلیم کرد. قیمی به مالی گفته می‌شود که به تشخیص عرف شبیه، نظیر و مانند نداشته باشد یا اگر هم داشته باشد، به لحاظ قابل توجه و غیرقابل اغماض بودن تفاوت‌ها، نتوان آنها را به جای دیگری به متعهدله یا زیان دیده تسلیم کرد» (عالی پناه؛ ماجدی،

«در حال حاضر ساختارهای پولی و بانکی دارای قوانین و مقررات بسیار گسترده جهت پایش فعالیت‌های مالی هستند. اعمال این قوانین در خصوص رمزینه ارزها مستلزم این است که به‌عنوان پول رایج، از طرف قانون‌گذار مورد پذیرش قرار گیرند. به طور مثال تصدی به‌عملیات بانکی بدون مجوز، در برخی کشورها دارای ضمانت اجرای کیفری است، اما در حال حاضر، می‌توان مدیریت و تصدی به فعالیت‌های مرتبط با ارز مجازی را مصداق تصدی به عملیات بانکی در نظر گرفت؟ از سوی دیگر بسیاری از قوانین مرتبط با ساختار پولی و بانکی، ارز و پول را به‌صورت معینی تعریف کرده‌اند. بر اساس بند پ ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و بند الف ماده ۴۲ و ماده ۲ قانون پولی و بانکی کشور، ارز، پول رایج کشورهای خارجی، اعم از اسکناس، مسکوکات، حوالجات ارزی و سایر اسناد مکتوب یا مجازی است که در مبادلات مالی کاربرد دارد و خرید و فروش ارز و هرگونه عملیات بانکی که موجب انتقال ارز یا تعهد ارزی گردد یا ورود یا خروج ارز یا پول رایج کشور بدون رعایت مقررات بانک مرکزی ج.ا.ایران ممنوع است و قاچاق محسوب می‌شود» (عسگری و همکاران، ۱۳۹۸، ۶۵). هم‌چنین بر اساس ماده ۵ آئین‌نامه مستندسازی جریان وجوه در کشور مصوب ۱۳۸۶/۱۱/۲۲ هیئت وزیران، «خرید و فروش ارز به هر صورت از جمله پرداخت ریال در داخل و دریافت ارز در خارج کشور و بالعکس، تنها در سیستم بانکی و صرافی‌های مجاز با رعایت قوانین و مقررات مجاز است و در غیر این صورت خرید و فروش ارز غیرمجاز محسوب و مشمول قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب سال (۱۳۷۴) مجمع

تشخیص مصلحت نظام است." بر اساس بند ح ماده یک آیین‌نامه اجرایی قانون مبارزه با پول‌شویی مصوب ۱۳۸۷/۱۱/۲۳ "وجه نقد، هرگونه مسکوک و اسکناس و انواع چک‌هایی که نقل و انتقال آن‌ها در وجه حامل و سایر چک‌هایی که دارنده آن غیرذینفع اولیه باشد،" تعریف شده است. از سوی دیگر بر اساس ماده ۲۶ دستورالعمل اجرایی تأسیس، فعالیت و نظارت بر صرافی‌ها مصوب ۱۳۸۹/۹/۶ بانک مرکزی ج.ا.ایران "صرافی‌ها مجاز به انجام معامله با «کلیه ارزها» می‌باشند مگر اینکه بانک مرکزی معامله یک یا چند ارز را ممنوع اعلام کرده باشد." طبق ماده ۲۸ همان دستورالعمل نیز "صرافی‌ها در قبال دریافت هرگونه وجه اعم از پول داخلی، ارز و یا «ابزارهای پولی مشابه مجاز و ...» ملزم به ارائه رسید... می‌باشند. با توجه به تعریف ارز در قوانین مورد اشاره، آیا در حال حاضر رمزینه ارزها را می‌توان به‌عنوان ارز و یا پول و یا ابزارهای پولی مشابه در نظر گرفت؟ بانک مرکزی در حال فقط با انتشار اعلامیه‌ای هرگونه به‌کارگیری رمزینه ارزها توسط مؤسسات مالی و پولی کشور را ممنوع اعلام و در پیش‌نویس الزامات و ضوابط فعالیت در حوزه رمز ارزها، رمز ارز را یک نوع «دارایی مالی» که می‌تواند در شرایطی «کارکرد پولی» به خود بگیرد تعریف کرده است. از سوی دیگر در همان پیش‌نویس استفاده از رمز ارزهای جهان روا به‌عنوان «بازار پرداخت» در داخل کشور را ممنوع اعلام کرده است. درحالی‌که استخراج رمز ارزهای جهان روا در کشور به‌عنوان یک صنعت در نظر گرفته شده و مقررات گذاری در این حوزه را از حیطة وظایف و نظارت بانک مرکزی خارج دانسته است. در بخش الزامات عمومی کیف پول رمز ارزی، نگهداری رمز

ارزها توسط افراد حقیقی و حقوقی «تابع مقررات عمومی قوانین ارزی» آورده شده است (نوابپور، ۱۳۹۷، ۸۱). همان گونه که مشهود است، تعریف دقیق و روشنی از سوی بانک مرکزی ارائه نشده است و از یک طرف رمزینه ارزها را به عنوان دارایی در نظر گرفته است و از طرف دیگر قوانین ارزی را بر آنها حاکم می‌داند. ضمن آن که استفاده از رمزینه ارزها به عنوان ابزار پرداخت را عملاً ممنوع اعلام کرده است، مسئولیت نظارتی را از خود سلب و نهادهای دیگری مانند سازمان بورس و اوراق بهادار و یا وزارت صنعت و معدن و تجارت را ذی صلاح می‌داند. نبود تعریف قانونی از رمزینه ارزها در عرصه داخلی و بین‌المللی، موجب سوءاستفاده مجرمان می‌شود. لذا ضروری است قانون‌گذاران نسبت به تعریفی دقیق از رمزینه ارزها اقدام و نهاد متولی نظارت بر این ارزها را تعیین کنند.

نبود تعریف یکسان از رمزینه ارزها ضمن آن که افراد حقیقی و حقوقی را در نحوه مواجهه با آنها دچار تردید می‌کند، در رویه قضایی نیز، دادرسان را دچار سردرگمی خواهد کرد، زیرا برگزیدن تعریف رمزینه ارزها و تطبیق آن با شرایط هر پرونده، امری تخصصی و دشوار می‌نماید. از سوی دیگر درخصوص همکاری‌های بین‌المللی میان نیروهای پلیس در مورد جرائم جعل و کلاهبردای مرتبط با رمزینه ارزها، امکان تفاوت در تطبیق جرائم براساس تعاریف ملی با یکدیگر وجود دارد که همین موضوع موجب پیچیدگی و سختی بیشتر هماهنگی و همکاری‌های بین‌المللی خواهد شد.

بحث اصلی سرچستی و ماهیت حقوقی این که کالا هست یا پول است. بعضی می‌گویند کالا است چون پول تعریف دارد. پول یک اعتباری است که

پشتوانه طلا دارد ولی این "ارز مجازی" یک چیزی است که پشتوانه بانک مرکزی ندارد. ولی کالا هر چیزی است که مردم در ازای آن پول بدهند. ارز مجازی هم در قبال عرضه و تقاضا و اقتصاد قیمتش معین می‌شود. کما این که زمانی که ارز رمز پایه در سال ۸۶ آمد حدود دو سنت قیمت آن بود و ده تا از آن حدود یک دلار بود. خوب الان فرقی با اعتبار کارت‌های بانکی چیست؟ ارزش مجازی و اعتبار داخل کارت بانکی هردو اعتبار هستند و ملموس نیستند. فضای سایبر به عنوان فضای غیرواقعی نیست بلکه فضای غیرملموس مورد نظر است. ارز مجازی و اعتبار داخل کارت‌های بانکی هم ملموس نیستند. ولی اعتبار کارت‌ها پشتوانه بانک مرکزی و طلا دارد. ولی ارز مجازی ندارد. الان در چیستی و زمینه حقوقی آن در دادستانی و بانک مرکزی اختلاف است. بانک مرکزی می‌گوید ارز نیست که من بر آن نظارت کنم. از طرف دیگر ارگان‌هایی مثل صمت و یا اصناف و تعزیرات هم می‌گویند که کالا نیست که بر آن نظارت کنیم». بر اساس این مؤلفه‌ها، یکی از نتایج عمده‌ای که از تعیین چیستی و زمینه حقوقی رمزینه ارزها حاصل می‌شود، معین شدن نهاد متولی نظارت بر آنها می‌باشد (میرغفوری و همکاران، ۱۳۹۷، ۳۹).

به همین جهت نظرات گوناگونی راجع به آن وجود دارد، شاید در ساختار حقوقی خودمان بخواهیم تعریفش کنیم، اگر بانک مرکزی ورود پیدا بکند و قوانین و مقرراتی برای عرضه با پشتوانه مال، طلا یا سایر ارزها بخواهد در واقع اجازه تولیدش را بدهد این را می‌توان در واقع یک جور پول مجازی که می‌خواهد ایجاد بشود توسط بانک مرکزی که پشتوانه‌اش یا در بانک مرکزی یا توسط مؤسسات دیگری که بانک

مرکزی اجازه می‌دهد تأمین می‌کنند در نظرگرفت. اما در مورد ارزهای خارجی که این خصوصیت را ندارند به نظر می‌رسد بیشتر در قالب همان فرابورس بشود در نظرگرفت. درواقع چیزی شبیه سهام و سهامداری است که در واقع مؤلفه‌های گوناگونی هم در کاهش یا افزایش قیمتش می‌تواند تأثیر بگذارد.

۵-۲-۲. چالش‌های قانونمند کردن

ارزهای دیجیتال

در حال حاضر به منظور تصویب و قانونمند کردن معاملات ارزهای مجازی چهار ایراد اساسی وجود دارد که لازم است مقنن با تدقیق در این موارد رسالت خود را در تنظیم صحیح معاملات افراد ایفا کند. در ادامه به نحو اختصار این موارد ذکر خواهد شد.

الف) خلق ارز دیجیتال

یکی از ابعاد قابل بررسی در ارزهای دیجیتال، خلق پول است. ناشران ارزهای دیجیتال تنها بخشی از پول‌های تولید شده خود را در اختیار مشتریان و متقاضیان قرار می‌دهند (حدود ۸۰ درصد) و بخش دیگر را برای خود نگه می‌دارند (حدود ۲۰ درصد) (چارلز دلبیو ایوانز، ۲۰۱۵، ۲۰۶). زمانی که پولهای آنان اعتبار کافی یافت، آنها می‌توانند با سهم خود از تولید پول، اقدام به خرید در بازار کنند و به عبارت دیگر نوعی خلق پول در بازار اتفاق می‌افتد. برای مثال حد تولید بیت کوین ۲۱ میلیون واحد است. اما در بسیاری از ارزهای دیجیتال، تنها ۸۰ درصد از این واحدها اختصاص به مردم معامله گران دارد و ۲۰ درصد به سازنده آن. پولی که در اختیار معامله گران قرار دارد، حاصل ایجاد ارزش و فعالیت‌های اقتصادی است، اما ۲۰ درصد باقی نوعی خلق پول است که می‌تواند حامل منفعت اقتصادی برای سازنده

باشد. خلق پول، منفعتی است که در اولین استفاده از پول بدون پشتوانه وجود دارد. به عبارتی کسانی که قدرت خلق پول دارند، می‌توانند قدرت خرید ایجاد کنند و ایجاد چنین قدرت خرید باید از منظر فقهی مورد بررسی قرار گیرد. آنچه که مسلم است، این است که خلق پول منجر به خلق ثروت جدید و در نتیجه قدرت خرید برای افراد می‌شود (میرا؛ لاربانی، ۲۰۰۹، ۱۱۶-۱۰۱). و چنانچه پذیرفته شود این خلق پول باعث ایجاد تقاضای اضافه می‌شود، می‌تواند منشأ تورم باشد و یا اینکه مصداق پول باد آورده باشد.

خلق پول جدید و ایجاد قدرت خرید برای برخی افراد و ایجاد تورم (در این مورد کاهش ارزش پول سایرین) و از بین رفتن قدرت خرید برای برخی دیگر از افراد به منزله باز توزیع ثروت‌ها در جامعه است. این شیوه باعث ضرر به یک عده از افراد و منفعت رساندن به عده‌ای دیگر می‌شود. در واقع خلق پول جدید به منزله یک هدیه و یا ارث بدون رضایت و آگاهی مردم اتفاق می‌افتد و به دست افراد خاصی می‌رسد؛ چنین فرایندی برخلاف اصل مالکیت در اسلام است و حتی می‌توان گفت به نوعی دزدی محسوب می‌شود (حسینی دولت‌آبادی، ۱۳۹۳، ۸۹). ضمن اینکه پول‌های بادآورده نیز شامل این موضوع می‌شود. طبق قاعده، ارزهای دیجیتال از دو جهت دارای ایراد هستند: ۱. ناشران با خلق پول، ثروت‌های باد آورده را برای خود فراهم می‌آورند؛ (تحصیل مال نامشروع) ۲. در مقیاس بزرگ، خلق پول منجر به ایجاد تورم در جامعه می‌شود (برهم‌زدن نظم اقتصادی جامعه) (الینگر و همکاران، ۲۰۲۱، ۲۲۹). راه حل قانون‌گذاری در این زمینه، مجبور کردن ناشران به عرضه تمامی پولهای تولید شده است که در این صورت می‌تواند جلوی خلق پول گرفته

شود. در آمد ناشران می تواند از کارمزدهای خاص تعیین شود.

ب) بدون پشتوانه بودن ارزشهای دیجیتال

همان طور که در بیان ماهیت ارزشهای دیجیتال گذشت، این پولها هیچ پشتوانه‌ای جز اعتماد و اعتبار دادن مردم ندارد و از این رو به محض اینکه اعتماد و اعتبار آن از بین رود، برای مالکان آن چیزی باقی نمی ماند. این موضوع از منظر فقهی هم شامل شبهه ضرر می شود و هم شامل شبهه غرر. ضرری بودن آن واضح است، اما در مورد غرر بودن، باید گفت چون اصل وجود و مالیت و میزان اعتبار آن و اینکه پشت این مال، یک اعتباردهنده متعهد و مسئول وجود داشته باشد، مورد تردید است؛ از این رو غرری محسوب می شود و نیازه قانون گذاری در این زمینه وجود دارد (شاه محمدی، ۱۳۹۳، ۱۰۱). از حیث قانون گذاری لازم است دولت ها ناشران این وجوه را مکلف سازند که در ازای نشر این پولها، حتماً پشتوانه های جدی ایجاد کنند. این پشتوانه می تواند شامل طلا و فلزات گرانبها، ارز و هر دارایی قابل اتکای دیگری باشد تا در صورت بروز هر مشکلی بتواند پاسخگوی نیاز افراد باشد.

ج) نوسانات قیمتی ارزشهای دیجیتال

شاید بتوان گفت مهم ترین دلیل بر ماهیت غیر شرعی ارزشهای دیجیتال، مسئله غرر است. نوسانات قیمت در این پولها سبب شده است که قیمت گذاری رمزارزها غیر عقلانی جلوه کند و از این رو مبادلات آنها غرری باشد. اما «بسیاری از کارشناسان این نوسانات شدید را توجیه کرده و دو دلیل را برای آن ذکر می کنند. آنها اولاً این نوسانات را به دلیل عرضه و تقاضای بازار ناشی از دلایل عقلایی می دانند و نه ناشی از سفته بازیها (سوگیورا، ۲۰۱۹، ۵۱۹)؛ و ثانیاً علت اصلی را در

سنجش ارزشهای دیجیتال بر مبنای دلار مطرح می کنند. آنها مدعی هستند که زمانی که ارزشهای دیجیتال به عنوان ارز مرجع قرار بگیرد، دیگر از این نوسانات خبری نخواهد بود» (الینگر و همکاران، ۲۰۲۱، ۲۱۴). به هر حال، طبق متون اسلامی، فردی که می خواهد وارد انجام معامله با این ارزشهای دیجیتال شود، باید از میزان ریسک و آینده سرمایه گذاری مطلع باشد، یعنی وی باید از پتانسیل های ارزشهای دیجیتال و مزایا و معایب آن با خبر بوده تا ناشناخته، نامشخص و با خطرپذیری بیش از حد به آنها روی نیاورد. اما به هر حال باید پذیرفت که تا به حال این ارزشهای دیجیتال ریسک بیش از حدی داشته و اینکه آیا اطلاع از چنین ریسکی که ریشه در دلایل عقلایی داشته، می تواند منجر به غرر شود و یا خیر، هم چنان جای بررسی دارد.

نوسانات ارزشهای دیجیتال بسیار شدید است؛ چراکه صرفاً براساس عرضه و تقاضا مورد خرید و فروش قرار می گیرد و هیچ داده های بنیادی برای تحلیل در مورد آنها وجود ندارد. همین موضوع سبب شده است در برخی موارد ارزش این پول ها تا دهها برابر دچار تغییر شود. افزایش ارزش این پولها سبب درآمدهای بی دلیل برای افراد و کاهش ارزش آنها سبب ضررهای شدید برای برخی دیگر از افراد می شود. از این رو لازم است که قانون گذاری صحیحی در این زمینه صورت پذیرد.

یکی از مواردی که در قانون گذاری این پولها می توان اشاره کرد، این است که اگر برای این پولها پشتوانه های جدید و دقیق ایجاد شود و دولت ناشران را مکلف به داشتن این پشتوانه کند، طبیعت بخش زیادی از مشکل نوسانات قیمتی از بین می رود (کاظمی؛ پیلوار، ۱۳۹۷).

چرا که تحلیل فاندامنرال یا بنیادی ارزشهای دیجیتال پا به عرصه می‌گذارد و مانع از افزایش یا کاهش بی‌دلیل قیمت‌ها می‌شود. تحلیل فاندامنرال یا بنیادی ارزش دیجیتال یک روش بالا به پایین تجزیه و تحلیل است که به بررسی عمیق تمام اطلاعات موجود از یک پروژه، کوین یا توکن گفته می‌شود. در تحلیل فاندامنرال ارزشهای دیجیتال هم شاخص‌های کیفی و هم شاخص‌های کمی اقتصادی بررسی می‌شوند تا بتوان قیمت ذاتی یا همان ارزش ذاتی آن را تعیین کرد. نوع دیگری از قیمت‌گذاری این پولها، تعیین قیمت ثابت برای آن است که در این صورت این پولها صرفاً وسیله‌ای برای مبادله و نه محلی برای سرمایه‌گذاری خواهند بود و انگیزه‌های زیادی برای ورود به بازار را از بین می‌برد.

د) گسترش فعالیت‌های زیرزمینی (اقتصاد سایه)

در روند تکامل جوامع بشری، حضور دولت‌ها چه از نظر کمی (حجم فعالیت‌ها) و چه از نظر کیفی (عمق و پیچیدگی وظایف) در زمینه مسائل مختلف اقتصادی و اجتماعی، به طور مداوم افزایش یافته است. از سوی دیگر، عملیات مالی دولت‌ها، اثرات غیرقابل انکاری بر زندگی اقتصادی مردم دارد (علم الهدی، ۱۳۹۵، ۹۵). در بسیاری از کشورها دولت‌ها بخش زیادی از درآمدهای بالقوه خود را به خاطر وجود اقتصاد سایه از دست می‌دهند، اقتصادی که از آن تحت عناوینی هم چون بازار سیاه، اقتصاد غیرقابل مشاهده یا اقتصاد زیرزمینی یاد می‌شود. اقتصاد زیرزمینی شامل آن دسته از فعالیت‌هایی است که به طور قانونی و غیرقانونی انجام گرفته و در جایی ثبت نمی‌شوند (اسفندیاری؛ جمال منش،

۱۳۸۱، ۱۱۸ - ۸۱). ارزشهای دیجیتال به دلیل ماهیت نظیر به نظیرشان بستر بسیار مناسبی برای فعالیت‌هایی از این قبیل است. از مهم‌ترین آسیب‌های آن می‌توان به فرار مالیاتی، انجام نشدن برخی فرایندهای اداری، پولشویی و دور زدن تحریم‌ها اشاره کرد.

مسئله اول که در سطح بین‌المللی تعریف می‌شود و جنبه مثبت این پولها برای ایران محسوب می‌شود، این است که این پولها نقش بسیار مهمی در دور زدن تحریم‌ها می‌تواند ایفا کند و برنامه‌ریزی برای اجرائی کردن آنها نقش قابل توجهی می‌تواند داشته باشد. به نظر می‌رسد انتشار چنین پول‌هایی در سطح ملی و زیر نظر بانک‌های مرکزی جهت انجام مبادلات بین‌المللی و با تعریف کاربران خاص در این حوزه می‌تواند بسیار مؤثر باشد. مسئله دوم که بیش‌تر از جنبه ملی اهمیت دارد، جنبه‌های منفی اقتصاد سایه در کشور است که نیازمند قانون‌گذاری جدی در آن است. بخشی از ماهیت ارزشهای دیجیتال شباهت زیادی با بانکداری الکترونیک دارد که امکان شکل‌گیری اقتصاد سایه را ایجاد می‌کند، با این حال مهم‌ترین تفاوت آن، این است که بانکداری الکترونیک به طور کامل در اختیار و تحت نظارت بانک مرکزی است، در حالی که ارزشهای دیجیتال از فناوری نظیر به نظیر استفاده می‌کند و خارج از کنترل بانک مرکزی است. تنها راه نظارت بر روی این پولها در زمان خرید کالا و یا دریافت نقدی از دستگاه‌های پرداخت پول است که می‌تواند مورد نظارت دقیق قرار گیرد.

۳-۵. راهکار

می‌توان برای غیرقانونی دانستن معامله‌های رمزارزی به بند ج ماده ۲ قانون پولی و بانکی مصوب ۱۳۵۱ استناد کرد. این ماده مقرر کرده

است: «تعهد پرداخت هرگونه دین و یا بدهی فقط به پول رایج کشور انجام پذیر است، مگر آن که با رعایت مقررات ارزی کشور ترتیب دیگری بین بدهکار و بستانکار داده شده باشد، استناد می‌کنند». در حالی که اگر رمزارز به عنوان یک دارایی دیجیتال (نه پول در معنای اخص خود) در نظر گرفته شود، تعارضی بین قانون مذکور و مبادله رمزارز وجود نخواهد داشت. از سوی دیگر، بر اساس مصوبه هیأت وزیران در جلسه ۶ مرداد ۱۳۹۸: «استفاده از رمز ارزها صرفاً با قبول مسئولیت خطرپذیری (ریسک) از سوی متعاملین صورت می‌گیرد.» همچنین قوانین داخلی موجود در حوزه استخراج رمزارز نیز نشان می‌دهد که جواز و مشروعیت این دارایی موضوعی انکارناپذیر برای مراجع قانون‌گذاری در ایران است. طبق مصوبه مذکور: استخراج فرآورده‌های پردازشی رمزنگاری شده رمزارزها (ماینینگ) با اخذ مجوز از وزارت صنعت، معدن و تجارت مجاز است. هرچند مراجع قانون‌گذاری به جهت ماهیت این دارایی هنوز در شناسایی حقوقی آن موضع روشنی اتخاذ نکرده‌اند؛ اما تردید در این موضوع، موجب می‌شود که در این مورد به اصل اباحه رجوع شود، به این معنی که وقتی قانونی برای غیرمشروع بودن آن وجود ندارد، اصل را بر مشروع و مباح بودن معامله رمزارز است. ایران تجارت و مالکیت ارزشهای دیجیتال را در سال ۹۶ و ۹۷، به دلیل نگرانی‌های مربوط به پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم ممنوع اعلام کرد و تمام مؤسسات مالی ایرانی مانند: بانک‌ها، صرافی‌های زیر نظر بانک مرکزی و سایر مراکز اصلی مالی از کارکردن با ارزشهای دیجیتال یا تبلیغ آن به هر نحوی منع شدند. بانک مرکزی در سی‌امین جلسه شورای عالی مبارزه با پول‌شویی در تاریخ ۹ آذر

۱۳۹۶ به‌طور رسمی همه مؤسسات مالی را از کار با ارزشهای دیجیتال منع کرد. بانک مرکزی در اردیبهشت ماه سال ۹۷، طی یک اعلامیه رسمی، خرید و فروش بیت‌کوین در ایران را ممنوع اعلام کرد. در این اطلاعیه بیان شد: از آنجا که ماهیت ارزشهای مجازی، این ارزها را به ابزاری برای پولشویی، تأمین مالی تروریسم و به طور کلی جابجایی پول بین مجرمان تبدیل می‌کند، ممنوعیت به کارگیری این ارزها به بانک‌ها ابلاغ شده است.» اما در سال ۲۰۱۹ با توجه به مشکلاتی که به دلیل تحریم‌ها به وجود آمد، دولت شروع به لغو محدودیت‌ها در این زمینه کرد. بعد از آن، قانون ارز دیجیتال در ایران تغییر کرد؛ آیین‌نامه اجرایی استخراج فرآورده‌های پردازشی رمزنگاری شده، توسط معاون اول رئیس‌جمهور اعلام و مالکیت و استخراج ارز دیجیتال در ایران با اخذ مجوز از وزارت صمت، قانونی شد، اما همچنان استفاده از رمزارزها به‌عنوان یک سیستم پرداخت ممنوع بود. طبق مصوبه هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳ مرداد ماه ۱۳۹۸ تحت عنوان آیین‌نامه فرایند ماینینگ و استفاده از رمزارز: «استفاده از رمزارزها صرفاً با قبول مسئولیت خطرپذیری (ریسک) از سوی متعاملین انجام می‌شود و مشمول حمایت و ضمانت دولت و نظام بانکی نبوده و استفاده از آن در مبادلات داخل کشور مجاز نیست.» مفاد این مصوبه دلالت بر این امر دارد که، استفاده و خرید و فروش رمزارز مجاز است، اما دولت و نظام بانکی ارزش ذاتی رمزارز را تضمین نمی‌کند. همچنین طبق بند ۲ این مصوبه، استخراج فرآورده‌های پردازشی رمزنگاری شده رمز ارزها (ماینینگ) با اخذ مجوز از وزارت صنعت، معدن و تجارت مجاز است. افراد می‌توانند بر اساس قانون استخراج ارز

ضوابط و شرایط اعلامی مجاز است. ویژگی‌های کاربردی رمزارزها باعث شده است که ایران نیز به سمت تولید ارز دیجیتال تحت عنوان «رمز ریال» برود. سرعت انتقال و کم کردن اسکناس در دست مردم از جمله عواملی است که موجب حرکت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و نهادهای مالی به سوی تولید رمز ریال شده است.

۶. نتیجه

با توجه به تعاریف حقوقی و فقهی، رمزارزها را می‌توان گونه‌ای از اموال دانست که ذاتی غیرمادی و ناملموس دارند و در اجتماع و اقشار مردم ارزش مبادله‌ای داشته، لذا در مال بودن آنها تردیدی وجود ندارد. مالیت رمزارزها، هم در عرف و هم مطابق شرع مورد پذیرش است. این مال بسته به نوع و کارکردی که دارد میتواند به عنوان یک دارایی دیجیتال و یا پول و یا اوراق بهادار شناسایی شود. برای درک عمیق ماهیت رمزارزها شناخت اقسام و انواع آن ضرورت دارد. تفاوت در رویکردها و مکانیزم اقسام مختلف رمزارزها نشان می‌دهد که برای تمام آنها نمی‌توان ماهیتی یکسان قائل بود و شناخت صحیح، مستلزم تفکیک رمزارزها و بررسی جداگانه آنها است. رمزارزهای ملی به واسطه خلق و شناسایی توسط دولت‌ها میتوانند نوعی پول تلقی شوند. در نظام حقوقی ایران نیز مطابق قوانین پولی، پول رایج پولی است که توسط قانون به رسمیت شناخته شود و چون تاکنون این شناسایی صورت نگرفته است رمزارزها را نمیتوان پول قانونی به شمارآورد. بنابراین می‌توان گفت رمزارزها از جهت مبنایی و نظری قابلیت پول بودن را دارند و توسط مردم نیز به عنوان پول و واسطه مبادله پذیرفته شده و به صورت قانونی جریان یابند نیازمند شناسایی توسط دولت‌ها هستند. ارزهای

دیجیتال در ایران، با ثبت شرکت مسئولیت محدود یا سهامی خاص، مجوز ماینینگ را به نام شرکت خود دریافت کنند. بر اساس ماده ۱۵ دستورالعمل صدور و بهره‌برداری رمزارزها، پروانه بهره‌برداری از استخراج ارز دیجیتال برای متقاضی زمانی صادر می‌شود که اقدامات لازم جهت ظرفیت‌سنجی محل و بازدید فنی توسط کارشناسان وزارت صنعت انجام گرفته باشد

همچنین، بر اساس اطلاعیه بانک مرکزی در سال ۱۳۹۸، «تشکیل و فعالیت اشخاص برای ایجاد و اداره شبکه پولی و پرداخت مبتنی بر فناوری زنجیره بلوک، از نظر این بانک، غیرمجاز محسوب شده و بانک مرکزی حق پیگرد قانونی اشخاصی که با نادیده گرفتن مقررات، شبکه‌ای ایجاد و آن را تبلیغ می‌کردند را برای خود محفوظ می‌دانست». در حال حاضر ارزهای رمزنگاری شده در صرافی‌هایی که مقررات را رعایت کرده‌اند، قابل خرید و فروش و مبادله است و توسعه کیف پول ارز دیجیتال که با نام‌های وِلت یا والت نیز شناخته می‌شود با در نظر گرفتن مقررات بخش کیف پول رمزارزی، برای اشخاص حقیقی و حقوقی مشکل قانونی ندارد. به‌طور کلی در مورد جواز معامله و استفاده از رمزارزها در ایران باید گفت، باتوجه به ماده ۲ قانون مجازات اسلامی که: «هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود.» از آنجا که در مورد ممنوعیت خرید و فروش ارزهای دیجیتال در کشور قانونی تصویب نشده است، معامله یا خرید و فروش رمزارز در ایران، غیرقانونی نیست و جرم محسوب نمی‌شود و هرچند در مورد قانونی بودن آن نیز قوانین محکمی وجود ندارد، اما باتوجه به دستورالعمل‌ها و مصوبات دولتی استخراج و استفاده از آن تحت

دیجتال به عنوان یک موضوع مستحدثه نیازمند شناسایی حقوقی است. این شناسایی تاکنون در ایران به طور ناقص و بدون دخالت قانون گذار صورت گرفته و به انتشار چند اطلاعیه و مصوبه اکتفا شده است. ضرورت دارد مجلس شورای اسلامی به عنوان قانونگذار رسمی کشور، قانون جامع و کاملی را تدوین و تصویب نماید تا از یکسو وضعیت حقوقی مبادلات مشخص شده و از سوی دیگر فعالان این حوزه، با تکالیف و حقوق قانونی خود آشنا شوند.

۷. سهم نویسندگان

کلیه نویسندگان به صورت برابر در تهیه و تدوین پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

۸. تضاد منافع

در نگارش و چاپ این مقاله تضاد منافع وجود ندارد.

منابع

منابع فارسی

اسفندیاری، علی اصغر؛ جمال منش، آرش، «اقتصاد زیرزمینی و تأثیر آن بر اقتصاد ملی»، فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی، شماره شش، ۱۳۸۱.

۰ امامی، حسن، حقوق مدنی (در اموال مالکیت - حق انتفاع - حق ارتفاق - تعهدات به طور کلی - بیع و معاوضه، جلد اول، چاپ بیست و هشت، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۸۷.

پیلوار، رحیم، «مفهوم اموال فکری در حقوق اموال و جایگاه آن»، مجله مطالعات فقه و حقوق اسلامی، شماره دوازده، ۱۳۹۴.

تقی‌زاده، ابراهیم؛ هاشمی، احمدعلی، حقوق اموال و مالکیت، چاپ دوم، تهران، انتشارات مجد، ۱۳۹۳.

جعفری لنگرودی، محمدجعفر، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، جلد اول، چاپ نهم، تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۷.

حسینی دولت آبادی، سیدمهدی، ابعاد و پیامدهای خلق پول توسط بانک‌های تجاری در ایران، چاپ اول، تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس (گزارش‌های کارشناسی)، ۱۳۹۳.

حیدری، مسعود؛ شهبازی، امید؛ شیرانی، پویا، «چالش‌ها و فرصت‌های پیش روی پلیس در برخورد با جرائم سایبری»، نشریه کارآگاه، شماره چهل و پنج، ۱۳۹۷.

۰ خزائی، حسام، «مجازات پولشویی مدرن و ارز دیجیتال در حقوق کیفری ایران»، فصلنامه مطالعات حقوق، شماره بیست و چهار، ۱۴۰۱.

دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، جلد اول، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.

رضایی، حمزه، «بررسی فقهی حقوقی مبانی و ماهیت بیع اموال فکری»، فصلنامه مطالعات حقوق، شماره بیست و سه، ۱۳۹۷.

۰ زارع دار، اعظم، «واکاوی رژیم حقوقی رمز ارزهای دیجیتال با نگاهی به حقوق ایران»،

کاتوزیان، ناصر، دوره مقدماتی حقوق مدنی (اموال و مالکیت)، چاپ دوم، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۵.

کاظمی، محمود؛ پیلوار، رحیم، «تبارشناسی مال: مطالعه تطبیقی در حقوق اسلام و غرب»، پژوهشنامه حقوق اسلامی، شماره چهل و هفت، ۱۳۹۷.

محمودی، اصغر، «رهن اموال فکری در پرتو مقررات قانون مدنی و مطالعه تطبیقی»، فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی، شماره اول، ۱۳۹۱.

معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، جلد چهارم، چاپ سوم، تهران، نشر دبیر، ۱۳۹۰.

میرغفوری، سیدحبیب‌الله؛ صیادی تورانلو، حسین؛ دهقانی‌زاده، نصرت، «بررسی سرمایه‌گذاری در ارزش‌های دیجیتالی در ایران (مورد مطالعه ارز رمز پایه)»، تهران، سومین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در علوم انسانی (چالش‌ها و راه حل‌ها)، ۱۳۹۷.

نواب‌پور، علیرضا، «تحلیل فقهی کارکردهای پول رمزنگاری‌شده (مطالعه موردی بیت کوین)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی استاد محمد طالبی، تهران، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، ۱۳۹۷.

فصلنامه مطالعات حقوق، شماره بیست و هفت، ۱۴۰۱.

شاه محمدی، غلامرضا، «بررسی شیوه‌های پیشگیری از جرائم سایبری (مبتنی بر فناوری اطلاعات)»، نشریه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، شماره سه، ۱۳۹۳.

عالی پناه، علیرضا؛ ماجدی، عباس، «تردید در مورد معامله»، نشریه آموزه‌های فقه مدنی، شماره نوزده، ۱۳۹۸.

عدل، مصطفی، حقوق مدنی، چاپ دوم، قزوین، انتشارات طه، ۱۳۸۵.

عسکری، سجاد؛ شفیعی فینی، حسین؛ شهیدی، مرتضی، «تأثیر جرم‌انگاری بر وضعیت معاملات ارز غیرمجاز با رویکردی به آرای امام خمینی (ره)»، پژوهش‌نامه متین، شماره هشتاد و چهار، ۱۳۹۸.

علم‌الهدی، سیدسجاد، «تحلیلی از شاخص‌های نظام مالیات اسلامی به عنوان الگوی هدف برای نظام مالیاتی ایران»، مجله اقتصاد تطبیقی، شماره دو، ۱۳۹۵.

عیوضلو، حسین؛ موسویان، سیدعباس؛ رضایی صدرآبادی، محسن؛ نوری، جواد، «تحلیل فقهی - اقتصادی اسخراج ارزش‌های مجازی در نظام اقتصادی اسلام»، نشریه معرفت اقتصاد اسلامی، شماره اول، ۱۳۹۸.

فرهمند، مجتبی؛ جلیلی پیرانی، محسن، «ارزش‌های دیجیتال و جرائم مالی آینده»، فصلنامه مطالعات حقوق، شماره بیست و

هشت، ۱۴۰۱.

منابع عربی

ابن منظور، محمدبن مکرم، لسان العرب، جلد یازدهم، چاپ سوم، بیروت، دار صادر، ۱۴۱۴.

منابع لاتین

Adam, M F, « Bitcoin- Shariah Compliant Retrieved from», <http://darulfiqh.com/wp-content/uploads>, 2017.

Charles W, Evans, « Bitcoin in Islamic Banking and Finance», Journal of Islamic Banking and Finance, No. 1, 2015.

Cuthbertson, A, «Cryptocurrency Round-Up: Bolivian Bitcoin Ban- iOS Apps & Doge coin at McDonald's», Retrieved from ibtimes.co.uk, 2019.

Ellinger, Eliahu; Peter, Eva Lomnicka and Christopher, Hare, Ellinger's Modern banking law, Third edition, Oxford, Oxford University Press, 2021.

Meera, A & Larbani, M, «Ownership effects of fractional reserve banking an Islamic perspective», Journal of Humanomics, No. 2, 2009.

Sugiura, Nobuhiko, «Electronic Money and the Law Legal realities and future challenges», Journal of Pac Rim L & Pol'y J, No. 18, 2019.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی